

Завгородня Ю.С.
кандидат юридичних наук
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.85

СУЧАСНІ МЕТОДИ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ЗЛОЧИННОЇ ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ

Висвітлено питання щодо особливостей та сутності сучасних методів індивідуальної профілактики злочинної поведінки дітей, а також здійснено їх характеристику.

Ключові слова: *методи, індивідуальна профілактика, злочинна поведінка, заходи виховного характеру, заходи адміністративного впливу, діти.*

Постановка проблеми. Заходи кримінологічної профілактики можуть бути ефективними лише за умови їх належного тактичного і методичного забезпечення, тобто застосування таких методів (засобів і прийомів), які сприятимуть досягненню цілей, що стоять перед суб'єктами цієї діяльності.

Відповідно до Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року, до проблем, які потребують розв'язання, віднесено недосконалість системи реінтеграції бездомних осіб і безпритульних дітей, соціальної адаптації осіб, звільнених з місць позбавлення волі, поширення дитячої бездоглядності, зокрема послаблення функцій сім'ї, зменшення кількості позашкільних гуртків і секцій за місцем проживання, що призводить до збільшення кількості правопорушень, вчинених неповнолітніми та за їх участю, випадків втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність. З огляду на зазначене основними проблемами, які потребують розв'язання, є недосконалість нормативно-правового, організаційного, фінансового, кадрового та інформаційного забезпечення профілактики правопорушень; неналежний рівень комплексних запобіжних заходів, спрямованих на усунення причин і умов вчинення правопорушень, та профілактичної роботи з особами, схильними до їх скоєння [1].

Виходячи з положень концепції, першочергового значення набуває добре спланована, скоординована і ресурсно забезпечена індивідуально-профілактична робота з дітьми, яка може бути ефективною лише у разі розробки і впровадження сучасної системи методів, які відповідають нинішнім життєвим реаліям. Різноманіття методів профілактики та їх вплив на механізм злочинної поведінки неповнолітніх вимагає від суб'єктів профілактики знань щодо особливостей методів роботи з неповнолітніми в сучасних умовах, їх форми і змісту та вимог, що висувуються до них.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми.

До проблематики злочинності неповнолітніх звертаються досить часто. Вже накопичено значний теоретичний матеріал стосовно пізнання природи, причин і умов злочинної поведінки дітей, на якому повинні ґрунтуватися сучасні підходи до організації і проведення суб'єктами правоохоронної діяльності відповідної роботи у сфері запобігання злочинності дітей. Вагомий внесок у розвиток цієї проблеми внесли, зокрема: Ю. Абросімова, Ю. Антонян, А. Блага, О. Бугера, І. Васильківська, Д. Виговський, В. Голіна, Б. Головкін, Н. Градецька, І. Даньшин, С. Денисов, А. Долгова, Л. Дубчак, С. Єлісеєв, В. Ємельянов, О. Журавель, А. Закалюк, М. Колодяжний, А. Костенко, О. Літвінова, І. Туркевич, В. Шакур, Є. Шостко, Н. Яницька та інші. Однак питання щодо сучасних методів індивідуальної профілактики злочинної поведінки неповнолітніх потребують подальшого наукового аналізу.

Метою даної статті є визначення та здійснення характеристики сучасних методів індивідуальної профілактики злочинної поведінки дітей.

Виклад основного матеріалу. У буквальному значенні поняття «метод» перекладається з грецької як «шлях крізь» та розуміється як систематизована сукупність кроків, які потрібно здійснити, щоб виконати певну задачу чи досягти певної мети [2]. Це поняття тотожне алгоритму дій і знаходиться в синонімічному ряду із словами «засіб», «спосіб», «прийом», «порядок дії, пізнання». Методи є складним поєднанням різноманітних тактичних і інших прийомів, направлених на спричинення впливу суб'єкта на об'єкт для того щоб змінити стан цього об'єкта, зокрема його поведінку і діяльність, що дуже важливо при організації індивідуальної профілактики, а саме: виправлення підлітка-правопорушника, припинення з його боку протиправної поведінки.

Методи індивідуальної профілактики злочинної поведінки, виходячи з їх назви, загалом направлені на недопущення конкретних злочинів з боку певних осіб, що можуть стати на злочинний шлях. Сутність методів індивідуальної профілактики злочинної поведінки, полягає в тому, щоб впливати на антигромадську позицію неповнолітнього, зважаючи на його потреби, інтереси, життєві цілі, долати у свідомості конкретної дитини, що може стати на шлях вчинення злочинів, негативні погляди, звички і схильності. Індивідуальна профілактика повинна проводитися на основі поєднання соціального контролю, виховання і допомоги. Здійснюючи її, суб'єкти профілактичної діяльності виявляють осіб, від яких можна чекати вчинення злочинів, і вживають щодо них відповідні заходи виховного впливу. Разом з цим слід зазначити, що завдання індивідуальної профілактики вирішуються шляхом виявлення і усунення об'єктивних (зовнішніх) умов, що сприяють вчиненню злочинів, зокрема, шляхом надання певним категоріям осіб соціальної допомоги при вирішенні побутових проблем.

Аналізуючи висловлені в науковій літературі погляди щодо системи методів, застосування яких є важливим для забезпечення заходів кримінологічної профілактики в наші дні, можна констатувати, що в неї входять такі методи: переконання, заохочення, організація позитивної діяльності дітей, примус. При певних обставинах не втратили на сьогодні актуальності і мето-

ди стимулювання, самовиховання, прикладу, надання допомоги в соціальній адаптації, використання громадського впливу, навчання тощо.

Раніше метод переконання багатьма фахівцями-кримінологами вважався головним методом впливу на свідомість та поведінку дітей і цим визначалося його значення для профілактики злочинності неповнолітніх. Наразі, коли сталася докорінна переорієнтація світоглядних установок, руйнування системи поглядів і цінностей, що склалася, значно знизилася роль вербальних методів впливу (бесіди, лекції і т. п.). Проте, не варто недооцінювати їх можливості. У сучасних умовах, разом з бесідами, у профілактичній роботі все більше входить у практику її суб'єктів впровадження нових способів виховного впливу, пов'язаних з організацією тестів, тренінгів, експериментів, у тому числі за допомогою комп'ютерної техніки та соціальних мереж, особливо в середовищі молоді і підлітків. Їх мета полягає в тому, щоб у соціально-економічних умовах, що склалися, допомогти дітям вибрати правильний варіант поведінки, виробити стійкий імунітет до негативних дій в макро- і мікросередовищах, у тому числі і кримінального характеру.

Ці прийоми спрямовані на перебудову свідомості, поглядів, ціннісних орієнтацій, мотивів діяльності. Вони формують інтереси і потреби щодо набуття професійної підготовки, особливо необхідної в умовах ринку праці, спонукають до зміни способу життя правопорушників, тобто до самовиховання і самовиправлення. Методи переконання реалізуються за допомогою різних прийомів виховної дії, використання яких дозволяє диференціювати підхід до об'єктів кримінологічної профілактики, адекватно реагувати на ситуації, що складаються в ній, і на цій основі обирати оптимальні шляхи дії.

Одним із поширених та сучасних прийомів індивідуальної профілактики є метод роз'яснення, який стосується найрізноманітніших сторін соціального життя, цінностей і принципів поведінки дитини в суспільстві. Цей метод дозволяє допомогти дитині зрозуміти зміст і значення правових норм, наявність у кожної особи одночасно прав і обов'язків, необхідність врахування інтересів інших осіб, правомірні способи задоволення власних потреб, правомірні шляхи вирішення життєвих проблем. Особливе значення має такий спосіб попередження злочинної поведінки неповнолітніх, як роз'яснення адміністративного і кримінального законодавства. В ході дослідження було встановлено, що лише 42,6 % неповнолітніх правопорушників має певне уявлення про характер відповідальності за вчинене ними правопорушення або злочини, при цьому 17,3 % взагалі не має уявлення про види відповідальності.

Разом з цим слід зазначити, що у навчальній та науковій літературі описано різні методи, що можуть використовуватися з метою правового виховання неповнолітніх. Серед них: роз'яснення, розповіді, бесіди, читання творів, лекції, дискусії, диспути з правових питань, «круглі столи» з правових питань та інші вербальні та інтерактивні методи – ігри, рольові ігри, вправи, тренінги, конкурси [3].

У роботі з неповнолітніми правопорушниками необхідно застосовувати і різні методи заохочення. Важливо вчасно звернути увагу на позитивні зміни

в їх поведінці, суспільно корисні прагнення та дії і за допомогою заохочувальних заходів сприяти закріпленню позитивних тенденцій у виправленні певних категорій осіб. Розглядаючи методи заохочення, необхідно приділити особливу увагу системі заохочувальних норм кримінального закону, реалізація яких складає окремий випадок компромісу з неповнолітніми злочинцями. Одним із таких заходів можна назвати вплив на особу з метою добровільної відмови від вчинення злочину.

Слід зазначити, що серед науковців існують протиріччя в поглядах щодо необхідності спонукання до добровільної відмови від вчинення злочину з боку правоохоронних органів. Окремі автори заперечують цю можливість, якщо це суперечить законодавчо визначеним умовам добровільності. Інші, навпаки, підтримують позицію про необхідність названого способу впливу і вважають, що така діяльність правоохоронних органів не лише забезпечує виконання вимог кримінального закону без звернення до його санкцій, але і створює сприятливі передумови для виправлення і перевиховання неповнолітніх правопорушників на ранніх стадіях вчинення злочинів.

Таким чином, позитивний вплив на дитину через спонукання до відмови ще до початку приготування до злочину, коли вона має лише намір його вчинити, так і на стадії приготування до вчинення злочину, може запобігти настанню санкцій кримінальної відповідальності.

При цьому необхідно зазначити, що уся профілактична діяльність повинна бути орієнтована на те, щоб неповнолітній сам під впливом здійснюваних заходів, дійшов висновку про необхідність відмови від вчинення злочину. Спонукання до добровільної відмови від завершення початих злочинів застосовується до неповнолітніх перш за все шляхом профілактичних бесід. Бесіди можуть проводити не лише співробітники поліції, а також педагоги та психологи, і не з кожним підлітком, а з тим, щодо якого є інформація, що він задумав і готується вчинити злочин. Потрібне більш детальне вивчення таких осіб. За допомогою цього заходу у ряді випадків можна не лише запобігти вчиненню різних злочинів неповнолітніми, але і виявити дорослих осіб, що залучають підлітків до злочинної або іншої антигромадської діяльності. Окрім цього, співробітники поліції повинні спонукати неповнолітніх до відмови від вчинення злочину за допомогою здійснення превентивної дії на них через близьких, друзів, рідних, з якими співробітник поліції підтримує приятельні стосунки.

За результатами дослідження, усього 18,7 % інспекторів кримінальної міліції у справах дітей (далі – КМСД) мали досвід спонукання неповнолітніх до добровільної відмови від злочинів, що готувалися. Цей досить низький показник застосування добровільної відмови, на наш погляд, спричинений відсутністю офіційної системи ефективного обліку попереджених злочинів. За результатами дослідження, лише 22,3 % інспекторів КМСД зауважили, що, незважаючи на відсутність офіційного обліку попереджених злочинів неповнолітніх, такі факти реально враховувалися і позитивно впливали на оцінку їх роботи з боку керівництва. Більш поширеним виявився такий захід як

спонукання неповнолітніх до явки з повинною або добровільного відшкодування шкоди, заподіяної злочином. Його у своїй роботі успішно застосовували 81,8 % інспекторів КМСД, при цьому 13,6 % респондентів заявили, що взагалі не мали досвіду його застосування, а 4,6 % опитаних намагалися застосувати, але безуспішно.

Поряд з бесідами, тренінгами, тестами та іншими організаційно-тактичними формами і прийомами виховного впливу на профілактуючих осіб, важливим методом є обговорення поведінки неповнолітніх у навчальних колективах та надання порад щодо профілактики злочинності дітей за місцем проживання. Не втратило свого значення і встановлення шефства над неповнолітніми, наприклад, з боку дитячих громадських організацій, благодійних фондів, активістів навчального середовища та місця проживання.

Наступним способом впливу на антисоціальну поведінку дітей є метод організації позитивної діяльності. Суть цього методу полягає у налаштуванні неповнолітніх, що піддаються виховному впливу, на виконання соціальних норм, вчинення соціально корисних вчинків, цілеспрямоване формування у них стійких стереотипів соціально схвалюваної поведінки. За допомогою цього методу виробляються і закріплюються у процесі різноманітних видів практичної діяльності навички і звички необхідної поведінки. В якості сфер застосування цього методу слід виділити організацію: а) трудової діяльності; б) сімейно-побутового життя; в) дозвілля дітей.

Організація позитивної діяльності допускає цілеспрямовану дію на зовнішнє середовище, на сфери громадського життя, що детермінують криміногенні чинники, а також надання допомоги особам, що мають протиправні відхилення в поведінці або через життєві обставини здатні вчинити злочин. Задля реалізації цього методу необхідне запровадження ефективних загальнодержавних і місцевих програм для дітей, що опинилися в екстремальних ситуаціях, стали безпритульними чи бездоглядними, без певного місця проживання, за допомогою яких особливо у великих містах необхідно створювати дитячі центри, соціальні готелі, будинки нічного перебування тощо і, таким чином, змінювати їхнє зовнішнє середовище існування для запобігання вчиненню злочинів.

Однією з можливостей організації профілактики протиправних дій неповнолітніх у вільний від навчання час може бути робота в літніх таборах. Часто спеціальні програми відпочинку розробляються для дітей із девіантною поведінкою. Це зумовлено зміною звичного соціального середовища, вплив якого часто є негативним. Методи, що застосовуються для профілактики протиправних дій неповнолітніх у рамках напряму організації дозвілля, частково збігаються з методами правового виховання в навчальних закладах. Діти краще сприймають інформацію, коли вона надається в активній формі (ігри, тренінги тощо). А лекції та інші вербальні методи є традиційними для інформування різних вікових категорій. У цьому напрямі застосовуються також консультації, які дають змогу проводити індивідуальну роботу з дитиною, здійснювати психологічну корекцію, надавати правову допомогу тощо [3].

Індивідуально профілактична робота з неповнолітніми, які схильні до вчинення злочинів, реалізується також через метод переорієнтації, тобто зміни спрямованості особи, її ціннісних орієнтацій і установок.

Слід погодитися з позицією К.Є. Дубовик, яка зазначає, що процес переорієнтації відбувається важче, коли глибше неповнолітній засвоїв асоціальні зразки поведінки. Значну роль у цьому процесі відіграють соціальні інститути, які спрямовують суспільно важливу діяльність молоді у життєво важливих сферах, а також визначають стійкі, регулярно відтворювані їхні рольові позиції (статуси) у різних типах соціальних організацій. За допомогою соціальних інститутів утверджуються норми поведінки, формальні і неформальні правила, принципи, настанови, які лежать в основі впорядкування та формування соціальних зв'язків [4].

На наш погляд, переорієнтація може бути успішною лише при всебічному врахуванні соціально-психологічних особливостей особи, чіткої організаційної взаємодії суб'єктів правоохоронної діяльності та громадськості, вмінні розуміти систему міжособистісних стосунків неповнолітніх. В основі цього методу повинна бути певна об'єднуюча, позитивна діяльність самих підлітків, що дозволить викликати у них цікавість, почуття відповідальності, спортивного азарту, дисциплінованість, бажання позбавитися від розбещеності, хуліганських схильностей.

Одним із ефективних прийомів переконання, що повинен використовуватися при переорієнтації неповнолітніх, є спростування, що відіграє неабияке значення при розвінчуванні наявних у правопорушників негативних поглядів і звичок, так званої «кримінальної романтики», якою захоплюються діти через легковажність і зневажливе ставлення до загальнозначущих соціальних цінностей. Застосовуючи метод спростування, особливу увагу слід приділяти вихованню у неповнолітніх почуття обов'язку, поваги до інтересів оточуючих, сорому, совісті, правильного розуміння категорій «честь» і «гідність». При цьому доцільно спиратися на позитивні сторони біографії особи (наявність у минулому успіхів у навчанні, праці, спорті тощо), а також педагогічно грамотно використовувати конкретні факти успішного подолання іншими людьми серйозних життєвих труднощів, налагодження нормального життя осіб, що раніше вчиняли злочини і правопорушення.

В даному випадку переконання пов'язується не лише зі словесним впливом на суб'єкта профілактики, але і з демонстрацією зразка та прикладу поведінки інших, у тому числі того, хто переконує. На жаль, аналіз практики діяльності ОВС вказує на те, що переорієнтація неповнолітніх з антигромадською спрямованістю не є основним методом роботи з ними. Показники, що інформують про результати застосування цього методу, відсутні у статистичній звітності і розчинені в близько 15 % неповнолітніх, що знімаються з профілактичного обліку кожного року.

Метод примусу в часи радянської доби називали допоміжним в індивідуальній профілактичній роботі, хоча застосовувався він в умовах адміністративно-командної системи досить широко. Сьогодні застосування цього ме-

тоду відповідно до закону значно звужене, і він не відіграє тієї ролі в профілактиці злочинів, яку мав раніше. Раніше у структурі методу примусу, залежно від характеру правопорушення, чітко виділялися спеціально-профілактичні заходи, спрямовані на забезпечення громадської безпеки та відвернення негативних наслідків правопорушень (привід, офіційне застереження осіб, що ведуть паразитичний спосіб життя, тощо) і заходи юридичної відповідальності.

Нині метод примусу реалізується в індивідуальній профілактиці злочинів переважно шляхом застосування різних по своїй юридичній природі, змісту і спрямованості заходів примусової дії на профілактуючих, передбачених адміністративним, кримінальним, сімейним та іншим законодавством. Профілактичне значення цих заходів виражається в тому, що, заподіюючи певні обмеження людині і впливаючи на свідомість правопорушника, вони сприяють переоцінці ним своїх дій і вчинків, підштовхують до правомірної поведінки і законслухняності.

Важлива роль у попередженні злочинної поведінки неповнолітніх належить адміністративно-правовим засобам. У науці адміністративного права заходи адміністративного примусу, що застосовуються до неповнолітніх, поділяються на адміністративні стягнення, застережні заходи і адміністративно-примусові заходи. На наш погляд, усі ці заходи, так або інакше, мають примусовий характер, проте підстави їх застосування, їх характер і зміст різні.

За результатами проведеного нами дослідження, 46,6 % усіх неповнолітніх, що щорічно ставляться на профілактичний облік, потрапляють на нього в результаті здійснення адміністративного правопорушення; 18,9 % – в результаті здійснення суспільно небезпечного діяння до досягнення віку кримінальної відповідальності. Згідно з результатами інших досліджень, понад 90 % усіх засуджених за злочини неповнолітніх до цього вчиняли адміністративні правопорушення, при цьому в середньому до 60 % неповнолітніх, що відбувають покарання у вигляді позбавлення волі, раніше перебували на обліку в КМСД і притягувалися до адміністративної відповідальності. При цьому слід зазначити, що на практиці, як правило, не застосовуються такі заходи адміністративного впливу як: зобов'язання публічно або в іншій формі попросити вибачення у потерпілого; передача неповнолітнього під нагляд батькам або особам, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічному або трудовому колективу за їх згодою, а також окремим громадянам на їх прохання.

Розглядаючи питання ефективності заходів адміністративно-правового впливу, слід нагадати, що абсолютна більшість засуджених-неповнолітніх вчиняли адміністративні правопорушення. До них були застосовані різні заходи адміністративного впливу, але вони не змогли запобігти здійсненню цими особами злочинів. На наш погляд, неефективність застосування до цих осіб адміністративно-правових заходів обумовлюється, передусім, порушенням принципів індивідуальної профілактики, оскільки оцінка ефективності повинна складатися не лише з аналізу частоти застосування того чи іншого заходу, але і з урахуванням міри виправлення моральних деформацій в особі.

Говорячи про необхідність призначення адміністративно-правових заходів впливу на стадії дозлочинної поведінки, не можна виділити який-небудь один із зазначених в КУпАП, що був би найбільш ефективним чи неефективним. В цьому випадку необхідно говорити лише про доцільність або недоцільність, справедливість або несправедливість застосування такого заходу в кожному конкретному випадку.

Одним із засобів примусового характеру, що застосовувався раніше до неповнолітніх, що проявляли намір вчинення злочину, було офіційне застереження, яке застосовувалося до потенційних неповнолітніх правопорушників відповідно до п. 4 ст. 11 Закону України «Про міліцію». Міліція мала право виявляти і вести облік осіб, які підлягають профілактичному впливу на підставі та в порядку, встановлених законодавством, виносити їм офіційне застереження про неприпустимість протиправної поведінки [5]. На сьогодні даний закон вже не чинний, при цьому в новому Законі «Про Національну поліцію» про такий поліцейський захід вже не згадується.

На наш погляд, застосування офіційного застереження є ефективним способом впливу на свідомість неповнолітнього щодо недопущення злочинної поведінки, оскільки при його застосуванні дитина все ж усвідомлює певну додаткову увагу до її персони і, приймаючи свої рішення щодо подальших дій, явно відчуває більшу можливість настання негативних наслідків для себе. Зважаючи на це, вважаємо доцільним і необхідним його законодавче закріплення серед поліцейських заходів. При цьому застосування вказаного заходу впливу на дитину повинно мати документальне відображення і статистику застосування представниками правоохоронних органів, куди обов'язково необхідно включати і дані про особу неповнолітнього, якій воно виносилося, так і дані про дорослих, які негативно впливають на неповнолітніх, залучаючи їх до злочинної або іншої антигромадської діяльності. Застосування застереження обов'язково повинне підкріплюватися подальшим профілактичним контролем з боку соціальних органів і органів поліції.

Разом з цим слід зазначити, що офіційне застереження ефективно застосовується і в країнах Заходу, де про неприпустимість злочинної поведінки застерігаються особи з аморальною поведінкою, на підставі чого поліцейські можуть направляти судовій владі подання про встановлення спеціального нагляду за особами, що раніше вчиняли правопорушення і офіційно попереджалися про відповідальність за здійснення протиправних діянь [6, с. 19].

Що стосується роботи з групами неповнолітніх антигромадської спрямованості, то у разі невдалого або недоцільного застосування переорієнтації, використовується метод відокремлення учасників групи, що має, як правило, примусовий характер та розуміється як фізичне (територіальне або в часі) роз'єднання групи, що не дозволяє їй збиратися і вчиняти групові злочини. На думку Є.А. Писаревської, найбільш реальним профілактичним завданням сьогодні продовжує залишатися відокремлення від кримінальних і злочинних груп, яке відбувається під впливом внутрішніх і зовнішніх обставин. До руйнування групи спонукають такі чинники: посилення невдоволення в

групі у зв'язку з розділенням виконуваних у групі функцій; зменшення емоційної задоволеності у групі; послаблення міжособистісних зв'язків у групі; знецінення групових норм і цінностей; загальне незадоволення діяльністю групи; прагнення окремих членів перейти в іншу групу. Як правило, неповнолітні із злочинних груп вилучаються шляхом використання ситуації внутрішньогрупового конфлікту або вчинення впливу, головним чином, на батьків, щоб вони захистили неповнолітнього від впливу групи, змінили місце проживання. Проте, останній варіант можливий тільки у тому випадку, коли батьки адекватно сприймають ситуацію, що склалася, та в сім'ї встановлений емоційний контакт з дитиною [7].

Під час дослідження встановлено, що в середньому до 80 % таких груп, що перебувають на профобліку в органах внутрішніх справ, знімаються з нього в результаті відокремлення.

Розглядаючи особливості заходів кримінального характеру стосовно неповнолітніх, слід сказати, що ця категорія осіб звільняється від кримінальної відповідальності із застосуванням, згідно зі ст. 105 КК України, примусових заходів виховного характеру.

У теорії кримінального права правова природа примусових заходів виховного характеру завжди розглядалася як альтернатива кримінальному покаранню і визначалася як особливий захід державного примусу щодо неповнолітніх за вчинення ними злочинів. Розмежування кримінального покарання і примусових заходів виховного характеру дозволяє розглядати останні як особливий примусовий засіб кримінального закону, який, за своїм змістом, хоча і не позбавлений карального елемента, але в першу чергу передбачає виховні цілі. Примусові заходи виховного характеру, таким чином, є правовим засобом і методом запобігання злочинності неповнолітніх у тих випадках, коли застосування покарання є неефективним або неможливим.

Чинне кримінальне законодавство (ч. 2 ст. 105 КК України) до числа примусових заходів виховного характеру, які суд може застосувати до неповнолітнього, відносить: 1) застереження; 2) обмеження дозвілля і встановлення особливих вимог до поведінки неповнолітнього; 3) передача неповнолітнього під нагляд батьків чи осіб, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічного або трудового колективу за його згодою, а також окремих громадян на їхнє прохання; 4) покладення на неповнолітнього, який досяг п'ятнадцятирічного віку і має майно, кошти або заробіток, обов'язку відшкодування заподіяних майнових збитків; 5) направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи для дітей і підлітків до його виправлення, але на строк, що не перевищує трьох років. Умови перебування в цих установах неповнолітніх та порядок їх залишення визначаються законом [8].

З означених в кодексі заходів виховного характеру, які явно мають усі ознаки застосування методу примусу щодо неповнолітнього, на наш погляд, найбільш дієвими в умовах сьогодення є обмеження дозвілля і встановлення особливих вимог до поведінки неповнолітнього, а також особисте відшкодування неповнолітнім заподіяних майнових збитків.

Відповідно до постанови пленуму Верховного Суду України № 2 від 15.05.2006 р. «Про практику розгляду судами справ про застосування примусових заходів виховного характеру», обмеження дозвілля і встановлення особливих вимог до поведінки неповнолітнього слід розуміти як обмеження перебування поза домівкою в певний час доби; заборону відвідувати певні місця, змінювати без згоди органу, який здійснює за ним нагляд, місце проживання, навчання чи роботи, виїжджати в іншу місцевість; покладення обов'язку продовжити навчання, пройти курс лікування (за наявності хворобливого потягу до спиртного або в разі вживання наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів) тощо [9].

На наш погляд, зазначений перелік обмежень та особливих вимог потребує законодавчого врегулювання та повинен бути розширений з урахуванням сучасних інтересів дітей, які стали чи можуть стати причиною вчинення злочинів у майбутньому. Так, наприклад, було б доцільним включити до даного переліку обмеження щодо спілкування та зустрічей з особами, які перебувають на профілактичних обліках МВС, схильні до вчинення злочинів, можуть бути їх організаторами, або вже мають кримінальне минуле. До даного переліку було б доцільним також віднести обмеження щодо використання мережі Інтернет, яка часто стає засобом комунікації, електронним методичним порадищем щодо способів вчинення злочинів та інструментом пошуку однодумців.

Щодо покладення на 15-річного і старше неповнолітнього обов'язку відшкодування заподіяних майнових збитків, то, на наш погляд, у такого виховного заходу, за умови, що неповнолітній за рахунок особистої праці, заробітної плати, стипендії тощо виплатить грошову компенсацію без допомоги батьків, родичів, друзів чи інших осіб, буде найбільший ефект за рахунок того, що підліток відчує ціну тієї шкоди, яку спричинив, і це дозволить йому сформулювати правильне уявлення про недопущення вчинення подібних злочинних дій в подальшому.

Висновки. Підводячи підсумки, слід зазначити, що система заходів запобігання злочинної поведінки дітей може бути ефективною лише за умови застосування сучасних методів індивідуальної профілактики. Практика індивідуальної профілактики злочинної поведінки неповнолітніх переважно базується на застосуванні трьох методів – переконання, примусу і надання допомоги, при цьому їх перелік та способи застосування в умовах сьогодення потребують розширення та змін. Методи профілактики втілюються за допомогою застосування правових і інших заходів, що мають, головним чином, виховне значення. Серед правових заходів особливе місце займають заходи і методи, врегульовані нормами адміністративного і кримінального права, які за своїм характером і змістом є фактично однорідними. При цьому основною проблемою реалізації правових заходів примусу щодо дітей є невідповідність частоти застосування цих заходів їх ефективності, що негативно відбивається на усьому процесі індивідуальної профілактики.

Бібліографічні посилання

1. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2011 р. № 1209-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/en/1209-2011-p>
2. Вільна енциклопедія «Вікіпедія» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Метод>
3. Методичні рекомендації на тему: «Злочинність серед підлітків й методи її профілактики» / Львівське міське управління юстиції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lvivjust.at.ua/met_po_osv_krim.pdf
4. *Дубовик К.Є.* Державна політика у сфері ресоціалізації неповнолітніх девіантної поведінки : автореф. дис. На здобуття наук. Ступеня канд. наук з державного управління : спец. 25.00.02 / К. Є. Дубовик. – Х., 2012. – 19 с.
5. Про міліцію : Закон Верховної Ради УРСР від 20.12.1990 № 565-XII // ВВР УРСР. – 1991. – № 4. – Ст. 20.
6. *Губанов А.В.* Полиция Запада: основы деятельности по охране правопорядка : монография / А.В. Губанов. – М., 1993.
7. *Писаревская Е.А.* Переориентация и разобшение предкриминальных и преступных групп несовершеннолетних / Е.А. Писаревская [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://sun.tsu.ru/mminfo/000063105/360/image/360-135.pdf>
8. Кримінальний Кодекс України від 05.04.2001 р. / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page4>
9. Про практику розгляду судами справ про застосування примусових заходів виховного характеру : постанова Верховного Суду України від 15.05.2006 № 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-06>

Завгородняя Ю.С. Современные методы индивидуальной профилактики преступного поведения детей. Освещены вопросы относительно особенностей и сущности современных методов индивидуальной профилактики преступного поведения детей, а также осуществлена их характеристика.

Ключевые слова: *методы, индивидуальная профилактика, преступное поведение, мероприятия воспитательного характера, мероприятия административного влияния, дети.*

Zavgorodnya Yu.S. Modern methods of individual prophylaxis of criminal behavior of children. The article deals with clarifying of questions in relation to features and essence of modern methods of individual prophylaxis of criminal behavior of children, and also realization of their description. Essence of methods of individual prophylaxis of criminal behavior consists in that, to influence on anti-social position minor, having regard to his necessities, interests, vital aims, to overcome in consciousness of concrete child, that can become on the way of committing crime, negative looks, habits and inclinations. An individual prophylaxis must conducted on the basis of combination of social control, education and help.

To the system of methods of individual prophylaxis of crimes of children, next methods enter: persuasion, encouragement, organizations of positive activity of children, compulsion. Under certain circumstances did not lose for today actuality and methods of stimulation, warning, self-education, example, grant of help in social adaptation, use of public influence, studies and others like that.

In a result, it should be noted that the system of measures of prevention of criminal behavior of children can be effective only on condition of application of modern methods of individual prophylaxis. Practice of individual prophylaxis of criminal behavior of minor is mainly based on application of three methods - persuasion, compulsion and grant of help, here their list and methods of application in the conditions of present time need expansion and changes.

Keywords: *methods, individual prophylaxis, criminal behavior, measures of educator character, measures of administrative influence, children.*

Надійшла до редакції 27.12.2015